

Андрій Лобан (Україна)

**ПАМ'ЯТЬ ПРО «ПОТЬОМКІНСЬКІ ДНІ»
У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ:
МАТЕРІАЛИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

У статті аналізується емпіричний матеріал – результати соціологічного опитування студентів одеських вузів стосовно основних фактичних даних і міфологем щодо повстання на панцернику «Князь Потьомкін-Таврійський» (1905 р.), фільму С. Ейзенштейна «Броненосець «Потьомкін» (1925 р.). Автор класифікує пласти пам'яті по трьом загальним напрямам: Фільм, Подія, Пам'ять.

Ключові слова. *Історична пам'ять, соціологічне дослідження, міф.*

Ця стаття присвячена результатам проведеного соціологічного дослідження «Пам'ять про «Потьомкінські дні» у сучасному суспільстві». Дослідження виконане у співавторстві – я презентую тут інтерпретацію результатів, головним координатором котрого є студентка ІСН¹⁵, бакалавр соціології Інна Юріївна Сак, науковим консультантом виступив доцент ІСН, кандидат соціологічних наук Фостачук Олена Олександрівна.

Соціологічне опитування проводилося серед студентів 6 ВНЗ м. Одеси, а саме, в Одеському національному університеті імені

---

¹⁵ ІСН – інститут соціальних наук, один з підрозділів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, що найбільш динамічно розвивається. 1992 р. в ОНУ був створений факультет соціології, економіки та політології (СЕП). 1994 р. факультет СЕП був перетворений на Інститут соціальних наук.

І.І. Мечникова, Одеському національному політехнічному університеті, Одеській національній юридичній академії, Одеському державному медичному університеті, Одеській державній академії будівництва та архітектури, Одеському державному економічному університеті. Кількість опитаних студентів – 400 осіб, статистична похибка не більше 5%. Стаття поділена на три блоки – фільм, подія та місця пам'яті, для кращого сприйняття інформації.

ФІЛЬМ

Респондентам були запропоновані кадри з фільму С. Ейзенштейна «Панцерник Потьомкін». Впізнали легендарний фільм лише 29,9% опитаних, 70,1% не змогли дати правильну відповідь – деякі стверджували, що бачать перед собою уривки з фільму «Дежа вю», також називалися варіанти «Біле сонце пустелі» та фільм про Голодомор або війну (не зазначаючи яку саме). Частково це свідчить про те, що люди краще обізнані з інтерпретацією на тему фільму С. Ейзенштейна, ніж з самим фільмом. Як приклад можна навести фільм «Дежа вю», кліп гурту Океан Ельзи «Там де нас нема». Виходячи з цього можливо зробити, ще один висновок – перевагу належить сучаснішій інтерпретації, а не першоджерелу, завдяки більшій доступності першої.

Дві попередні тези підтверджує наступний факт: лише 12,3% опитаних бачили фільм повністю, 52,9% студентів взагалі ніколи його не бачили. З приводу названої головної теми фільму – Голодомор чи війна, на нашу думку, це реакція суспільства на штучне нав'язування та політизацію тем Голодомору або Другої світової війни, тобто є позиція держави в тих чи інших питаннях історії, і вона втілюється у продуктах мистецтва, що викликає підсвідому асоціацію з будь-якими історичними подіями саме цих концептів. Самого ж режисера Сергія Ейзенштейна в «обличчя» (було продемонстровано фото із зображенням режисера) знають лише 7,4% респондентів, 92,6% давали невірні відповіді, серед яких відповідь «Брюс Віліс» зайняла перше місце, друге займає «Вольф Мессінг», третє місце розділили між собою варіанти: Райкін, Довженко, Чаплін та Берія. Респонденти інколи називали професії, аргументуючи це тим, що прізвище пригадати не можуть, так Сергій Ейзенштейн був названий «фізиком», «актором» та «вченим». Коментуючи ці дані, можна сказати, що вони були очікуваними, навряд чи хтось буде знати режисера напівзабутого фільму. З приводу Брюса Віліса можемо висунути версію жарту як форми захисту, а на користь Вольфа Мессінга свідчить зовнішня схожість між

цими двома особистостями. Також треба додати, що за кордоном фільм більш знаний, ніж в Україні. Студенти схильні пов'язувати фільм з подією (революція), а не з місцем (Одеса).

ПОДІЯ

Якщо казати про знання ключових дат, то лише 30,2% студентів знають, що повстання на панцернику «Потьомкін» відбулося у 1905 р. На думку 23,5% повстання було в 1914 р., 19,2% припустило, що повстання відбулося у 1907 р., а 6,6% респондентів назвали початком повстання 1903 р., 10,5% студентів взагалі відмовилися відповідати на це питання.

Прокоментувати ці дані можна наступним чином: варіанти 1903 та 1907 роки, це пошук в пам'яті правильного 1905 р. Версія 1914 – це намагання прив'язати повстання до подій Першої світової війни або до Жовтневого перевороту 1917 р.

Цікавим є той факт, що за версією більшості респондентів – 32,7% у повстанні на панцернику «Потьомкін» приймав участь Олександр Матросов; нагадаємо, що О. Матросов – це радянський *напівміфічний персонаж*, який закрив собою німецький дот. На другому місці Микола Щорс – 24,6%, військовий діяч часів громадянської війни який не приймав участь у повстанні і лише 23,8% студентів назвали дійсного учасника повстання – Григорія Вакуленчука. 12,8% опитаних вважають, що у повстанні приймав участь Григорій Маразлі, одеський голова з 1878 по 1895 років. 6,1% респондентів взагалі не змогли відповісти на це питання. Коментуючи, можна зазначити, що Олександр Матросов скоріш за все, це вільна асоціація, панцерник – це корабель = матрос. З приводу Щорса – його образ творився як український аналог Чапаєва, цілком можливо, що це рудимент радянської пропаганди. Варіант про Маразлі свідчить, що історією міста цікавляться не досить активно і наявність пам'ятника та вулиці імені Маразлі кардинально ситуацію не міняє.

Дослідницька група зацікавилася з якого джерела студенти дізналися про події на «Потьомкіні». 49,6% відповіли, що зі шкільного курсу, 12,8% з художніх фільмів, і 7,2% від членів родини. Несподівано мало (по 6,4%) студентів дізналися про події за допомогою Інтернету та книг.

ПАМ'ЯТЬ

На разі в Одесі існують два монументи присвячені подіям 1905 р. – це бюст Григорія Вакуленчука на Митній площі та пам'ятник потьомкінцям на Польському спуску. Пам'ятник Вакуленчуку впізнало 6,9% опитаних, 93,1% дали не вірну відповідь, серед яких можна зустріти прізвища: Франка, Марінеско, Сталіна, Чапаєва. Монумент потьомкінцям впізнало лише 25,8 % респондентів, серед не правильних відповідей лідирує «пам'яті Великої Вітчизняної війни», та варіації на тему «оборона та звільнення Одеси під час Другої світової війни».

Ці дані є фактичним підтвердженням тези голландського філософа та історика Франкліна Анкерсмита – «люди схильні залучати пам'ятники до своєї повсякденної рутини, навіть не запитуючи себе, яку людину чи подію (цей пам'ятник) вшановує»¹⁶. Другий висновок який можемо зробити – міф про Велику Вітчизняну війну замінив собою тему революційної боротьби початку ХХ ст., і наразі залишається останнім великим міфом радянської доби. Молодь звикла, що радянські пам'ятники ставляться або діячам компартії або загиблим у Другій світовій війні.

Але головний висновок, який можемо зробити, – міф про Потьомкінське повстання мертвий. Або, принаймні, перебуває в комі.

Andrew Loban

MEMORY ABOUT IRONCLAD «POTYOMKIN» AND ITS PLACE IN CONTEMPORARY SOCIETY

The article is dedicated to analysis of empirical material that deals with sociological opinion poll of Odesa's university students about main factual data and mycological conceptions considering mutiny on the ironclad «Knyaz Potyomkin Tavricheski» (1905), S. Eisenstein's film «Ironclad Potyomkin» (1925). The author makes classification of memories at three general directions: Film, Event, and Memory.

Key words: historical memory, social opinion poll, myth.

---

¹⁶ Анкерсміт Ф. Постмодерністська "приватизація" минулого // Україна модерна. – 2009. – № 4. – С. 263. – авт.